

KNIHA 1

ÚVOD	9
------	---

CHLUMECKO A NOVOBYDŽOVSKO - VYMEZENÍ OBLASTI POCIDLINÍ	10
--	----

GEOMORFOLOGICKÝ VÝVOJ A GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA	12
---	----

<i>Ostatní geografické charakteristiky</i>	15
--	----

PŘED SJEDNOCENÍM ČESKÉHO STÁTU ROKU 995	17
--	-----------

PŘEDSLOVANSKÉ OSÍDLENÍ	17
------------------------	----

SLOVANSKÁ HRADISKA V POCIDLINÍ A OKOLÍ	19
--	----

POCIDLINÍ V RANĚ STŘEDOVĚKÉM ČESKÉM STÁTĚ	22
--	-----------

RANĚ STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ	22
--------------------------	----

ROMÁNSKÁ ARCHITEKTURA	25
-----------------------	----

Vesnické románské kostely	25
---------------------------	----

Kostel sv. Prokopa ve Starém Bydžově	26
--------------------------------------	----

POCIDLINÍ VE VRCHOLNÉM STŘEDOVĚKU	31
--	-----------

STRUKTURA OBLASTI	31
-------------------	----

Feudální panství	31
------------------	----

Církevní správa	33
-----------------	----

KRÁLOVSKÁ LOKACE MĚSTA NOVÉHO BYDŽOVA	35
--	-----------

Starý Bydžov - předchůdce lokačního města	35
---	----

Založení města Nového Bydžova	36
-------------------------------	----

Budování a opevňování středověkého města	39
--	----

Půdorys města Nového Bydžova	44
------------------------------	----

Druhotné deformace půdorysu města	44
-----------------------------------	----

Rozbor urbanistické kompozice	46
-------------------------------	----

Původní parcelace	47
-------------------	----

Minoritský klášter	47
--------------------	----

Předměstí	48
-----------	----

Nový Bydžov - agrární město vrcholného středověku	48
---	----

Novobydžovský půdorys v kontextu českého středověkého urbanismu	49
---	----

Organizace katastru novobydžovské lokace	53
--	----

Regionální význam novobydžovské lokace	56
--	----

MONUMENTÁLNÍ STŘEDOVĚKÁ ARCHITEKTURA V NOVÉM BYDŽOVĚ; KOSTEL MATKY BOŽÍ (SV. VAVŘINCE)	58
---	-----------

STŘEDOVĚKÁ MĚSTEČKA	68
----------------------------	-----------

Vysoké Veselí	68
---------------	----

Žiželice	68
----------	----

Hradištko	72
-----------	----

Chlumeck nad Cidlinou - <i>Starý Chlumeck</i> a <i>Nový Chlumeck</i>	73
--	----

PŮDORYSNÉ FORMY VESNIC A VÝVOJ STŘEDOVĚKÉHO OSÍDLENÍ	81
---	-----------

Vesnice zaniklé do husitských válek	81
-------------------------------------	----

Vesnice vzniklé ve vrcholném středověku	81
---	----

Obecné problémy studia půdorysů středověkých vesnic	82
Velikost středověkých vesnic na hradištsko-žizeleckém panství	83
Typologie vesnických půdorysů v Pocidliní	83
Vesnice shlukové	85
Vsi ulicové kompozice	88
Návesní vsi	94
Ulicové lánové vsi	100
Ostatní vsi	104
VENKOVSKÉ GOTICKÉ KOSTELY	105
CIHLOVÉ KOSTELY	105
Žlunice	105
Stará Voda	107
Kratonohy	108
Chlumeck nad Cidlinou	108
KAMENNÉ GOTICKÉ KOSTELY	108
Lískovice	108
Vlkov nad Lesy	110
Vápno	111
Žiželice	111
Újezd	112
Ohnišťany	112
NEDOCHOVANÉ GOTICKÉ KOSTELY	112
STŘEDOVĚKÉ TVRZE A DVORCE	115
HUSITSKÉ VÁLKY	124
POHUSITSKÁ DOBA (DO NÁSTUPU PERNŠTEJNŮ)	127
VÝVOJ EKONOMICKÉ STRUKTURY OBLASTI	
DO NÁSTUPU PERNŠTEJNŮ; CHLUMECKÁ RYBNÍČNÍ SOUSTAVA	127
URBANISTICKÝ VÝVOJ CHLUMCE NAD CIDLINOU DO ROKU 1521	132
Opevnění města	133
FEUDÁLNÍ SÍDLA A POZDNĚ GOTICKÁ ARCHITEKTURA;	
VODNÍ HRAD V CHLUMCI NAD CIDLINOU	135
Vodní hrad v Chlumci nad Cidlinou	135
Pozdně gotické tvrze	136
Ostatní pozdně gotické stavby	137
VÝVOJ SÍDELNÍ SÍTĚ DO ROKU 1521	138
Zaniklé vsi	138
Nově založené vsi	139
POCIDLINÍ V MAJETKU PERNŠTEJNŮ	142
PERNŠTEJNSKÉ STATKY V POCIDLINÍ	142
Předpernštejnský a pernštejnský Nový Bydžov	144
VODNÍ HRAD V CHLUMCI NAD CIDLINOU	146
PERNŠTEJNSKÝ "VELKÝ KOSTEL" V CHLUMCI NAD CIDLINOU	157
PERNŠTEJNSKÝ CHLUMEC NAD CIDLINOU	165

JEDNOTA BRATRSKÁ	166
POCIDLINÍ V LETECH 1547-1620	168
Vývoj struktury oblasti	168
CHLUMEC NAD CIDLINOU MĚSTEM KRÁLOVSKÉ KOMORY; HOSPODÁŘSTVÍ A ARCHITEKTURA	169
Vodní hrad	170
Renesanční město	171
Kostel sv. Voršily	172
Renesanční náhrobníky	173
Architektura na venkově chlumeckého panství	176
KRÁLOVSKÉ VĚNNÉ MĚSTO NOVÝ BYDŽOV	177
OSTATNÍ SPRÁVNÍ CELKY V POCIDLINÍ	178
Smidary	178
Vysoké Veselí	180
Ostatní statky na Novobydžovsku	183
Statky na Chlumecku	185
VÝVOJ SÍDELNÍ SÍTĚ V LETECH 1521-1620	187
Zaniklé vsi	187
Nově založené vesnice	189
PŘÍCHOD VCHYNSKÝCH (KINSKÝCH) DO CHLUMCE NAD CIDLINOU	189
TŘICETILETÁ VÁLKA A NÁSTUP REKATOLIZACE	192
Panství Albrechta z Valdštejna	192
Královské věnné město Nový Bydžov	193
Chlumeck nad Cidlínou - poddanské město Vchynských	194
POCIDLINÍ V DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ	198
HOSPODÁŘSKÁ SITUACE MĚST A MĚSTEČEK PO TŘICETILETÉ VÁLCE	198
SÍDELNÍ VÝVOJ PO ROCE 1654	201
Vesnice zaniklé v důsledku třicetileté války	201
Poválečná redukce velikosti existujících vesnic a obdělávané půdy	201
Panské dvory	203
CHLUMEC NAD CIDLINOU; KINŠTÍ A MĚSTO V DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ	206
Chlumecký vrchnostenský areál a vodní zámek	206
Město v druhé polovině 17. století	209
RANÝ BAROK A PROTIKLADY ARCHITEKTURY DRUHÉ POLOVINY 17. STOLETÍ V POCIDLINÍ	212
Chlumecko	212
Novobydžovsko	213
DŘEVĚNÉ GOTIZUJÍCÍ KOSTELY	215
DŘEVĚNÉ ZVONICE VENKOVSKÝCH KOSTELŮ	217
Přehled existujících i zaniklých zvoníc	217
Chlumecko	217
Novobydžovsko	218

Typologie dřevěných zvoníc v Pocidliní	219
--	-----

BAROKNÍ CHLUMEC NAD CIDLINOU 228

BAROKNÍ ROZMACH V CHLUMCI NAD CIDLINOU OD POČÁTKU 18. STOLETÍ DO ROKU 1740; BAROKNÍ KOMPOZICE MĚSTA A ZÁMEK KARLOVA KORUNA 228

Obecné předpoklady	228
Mariánský sloup	231
Majorát	231
Loreta	233
Lovecký zámek Karlova koruna; symbolistní obsah a architektonická forma	238
Svatojánské lázně	251
Chlumecká obora nad Žehuňským rybníkem	252
Barokní kompozice Chlumce nad Cidlinou	252
Město	253

CHLUMEC NAD CIDLINOU V OBDOBÍ SLEZSKÝCH VÁLEK (1740-1745) 255

DOBUDOVÁNÍ BAROKNÍHO CHLUMCE NAD CIDLINOU V DRUHÉ POLOVINĚ 18. STOLETÍ 257

Zánik starého zámku	257
Panský dům	259
Důsledky požáru starého zámku; zrušení Svatojánských lázní	259
Zámecká kaple	260
Budovy zámecké dependance	264
Druhá rekatolizace v Chlumu nad Cidlinou a okolí	266
Městské stavby	267

KNIHA 2

BAROK NA VENKOVĚ POCIDLINÍ 280

BAROKNÍ ARCHITEKTURA NA CHLUMECKÉM PANSTVÍ KINSKÝCH 280

Typizované barokní kostely	280
Cech muzikářů chlumeckého panství	284
Pozdně barokní kostel v Žehuni	284
Španělský barok kostela v Kratonohách	284
Barokní panská sídla na venkově chlumeckého panství	286
Lovecká sídla na chlumeckém panství	288
Chlumecká obora	288
Lovecký zámeček ve Vlčově nad Lesy	291
Lázně v Mlékosrbech	292

KRÁLOVSKÉ VĚNNÉ MĚSTO NOVÝ BYDŽOV V 18. STOLETÍ 294

Poměry města v 18. století; zřízení Bydžovského kraje	294
Barokní architektura v Novém Bydžově	294
Přeložení sídla kraje do Jičína	298

BAROKNÍ ARCHITEKTURA NA VENKOVSKÝCH PANSTVÍCH NOVOBYDŽOVSKA 300

Barchov	300
---------	-----

Hlušice	301
Humburky	302
Obora; kostel v Chomuticích	302
Sběř	304
Skřivany	305
Sloupno; kostel v Metličanech	306
Smidary; dřevěný kostel v Loučné Hoře	309
Volanice	312
Vysoké Veselí	314

SÍDELNÍ VÝVOJ POCIDLINÍ V 18. STOLETÍ - - - - - 315

TRADIČNÍ DŘEVĚNÁ VESNICKÁ ARCHITEKTURA 18.-19. STOLETÍ V POCIDLINÍ - - - - - 322

Vývoj českého vesnického domu před 18. stoletím	322
Vesnický dům v Pocidliní	324
Rustikální dekorativismus	324
Dům bez podsíně	326
Dům s podsíní	339
Stavby z trhanic	341
Hospodářské objekty a stodoly zemědělských usedlostí	342
Obdélné stodoly s valbovou střechou	343
Polygonální stodoly	344
Obdélné stodoly se sedlovou střechou	346
Nejmladší typy stodol	347
Kovárny	347
Vodní mlýny	347

JOSEFINSKÉ REFORMY A UZAVŘENÍ HISTORICKÉHO VÝVOJE SÍDELNÍ SÍTĚ - - - - - 349

Nevolnické povstání roku 1775	349
Josefínské reformy	350
Raabizace a její podstata	350
Raabizace v Pocidliní	351
Půdorysy nových vesnic	352
Poraabizační vesnice	356
Růst starších vesnic	357
Architektonická podoba nových vesnic	358
Nové panské dvory	360

RUŠENÍ RYBNÍKŮ - - - - - 361

EMPÍROVÁ ARCHITEKTURA - - - - - 362

Barokní klasicismus a luisézní sloh	362
Chlumecký empír	364
Empír v zámeckých areálech Novobydžovska	369
Empír v městském prostředí	370

Zájezdní hospody	374
Empírová plastika	374
Evangelická modlitebna v Krakovanech	375
Empírové vlivy ve vesnické architektuře	376
POČÁTKY ZEMĚDĚLSKÉHO PRŮMYSLU	380
POCIDLINÍ PO ROCE 1848	382
VZNIK NOVÉ ÚZEMNÍ ORGANIZACE ROKU 1850	382
POSTFEUDÁLNÍ ARCHITEKTURA	387
Chlumecký okruh Josefa Míči	387
Zámecké stavby	387
Kostely	391
Městské a průmyslové stavby	393
Novobydžovsko	394
Nová radnice v Novém Bydžově	394
Zámek v Hlušicích	396
Zámek ve Skřivanech	398
Zámek Podlesí u Ohnišťan	400
Zámeček v Lískovicích	400
Konvent v Oboře	401
ROZVOJ PRŮMYSLU V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ	403
Železnice	403
Průmyslový rozvoj po postavení železnice	404
Terciérní sféra	405
ARCHITEKTURA MEZI ROMANTISMEM A NOVORENESANCÍ	406
Romantismus v tovární architektuře	406
Nová tovární architektura	406
Nádražní architektura	407
Městské stavby	409
Lovecký zámek v Chlumecké oboře, myslivny a hájovny	410
Novorenesance a novobarok na zámeckých stavbách	410
Průmyslová architektura závěru 19. století	412
Puristický historismus sakrální architektury přelomu 19. a 20. století	413
PŘESTAVBA VESNIC V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ	416
Nové školy	416
Přestavby vesnic	416
Architektura vesnických staveb; slohové ohlasy	417
Urbanismus soudobých vesnic	419
URBANISTICKÝ VÝVOJ A ARCHITEKTURA MĚST NA KONCI 19. STOLETÍ A ZA PRVNÍ REPUBLIKY	421
CHLUMEC NAD CIDLINOU	421

Nová urbanistická kompozice centra města	421
- 1. regulační plán a starosta Zikmund Kozelka	421
Dotvoření urbanistických dominant za první republiky	424
Rozmach obytné zástavby	424
Novorenesanční architektura	428
Secese	430
Meziválečná architektura	431
Areál zámku Karlova koruna	438

NOVÝ BYDŽOV - - - - - 439

Urbanistický vývoj	439
Historizující a secesní architektura	445
Meziválečná architektura	450

SMIDARY - - - - - 452

VYSOKÉ VESELÍ - - - - - 454

ŽIŽELICE - - - - - 457

SKŘIVANY - - - - - 458

Dějiny cukrovaru a rafinerie	459
Urbanistický vývoj	461
Architektura Skřivan	461

PROMĚNA VENKOVA A VESNICKÉHO STAVITELSTVÍ V PRVNÍ TŘETINĚ 20. STOLETÍ - - - - - 463

Meliorace zamokřených pozemků	463
Regulace Cidlina	464
Proměny krajiny; zemědělská výroba	464
Přestavba vesnic	466
Secesní vesnická architektura	469
Ohlasy meziválečné architektury na vesnici	475

POCIDLINÍ V LETECH 1939-1989 - - - - - 480

Období okupace a poválečné obnovy	480
Období tzv. budování socialismu	480
Vývoj měst v Pocidliní v 60.-80. letech 20. století	484
Přestavba venkova v 60.-80. letech 20. století	488
Rozrušování obrazu vesnic	489

LITERATURA - - - - - 491

STATISTICKÝ PŘEHLED SÍDEL 1654-1991 - - - - - 499

PŘEHLED MÍSTNÍCH JMEN - - - - - 519

CHLUMECKO - - - - - 519

NOVOBYDŽOVSKO - - - - - 530

SOUHRNNÝ MÍSTOPISNÝ REJSTŘÍK - - - - - 539

MAPOVÁ PŘÍLOHA - - - - - vložená příloha